

A környezet védelme és világnapja: időszerűbb, mint valaha

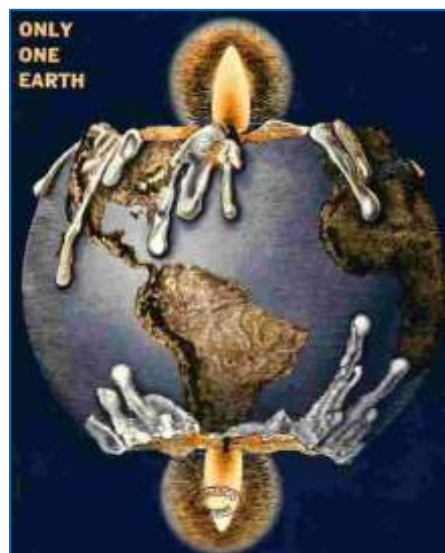
Faragó Tibor, 2024. június 5.

Természeti környezetünk megóvásának szó szerint létfontosságú ügye kezd ismét a „nemigen érünk rá erre most” kategóriába süllyedni az újra rendkívül feszültté vált nemzetközi és hazai helyzetben. Márpedig számos kritikus jelentőségű társadalmi-gazdasági probléma háttérében lényeges környezeti tényezők is meghúzódnak, illetve e problémák megoldása sem választható el a veszélyes környezeti folyamatok megfelelő kezelésétől. Ami

a nemzetközi vetületeket illeti, már fél évszázaddal ezelőtt kellőképpen ismert volt, hogy a társadalmak környezetmódosító és egyúttal környezetkárosító tevékenységének következményei nemhogy nem állnak meg az országok határainál, hanem nagyon távolra is eljuthatnak és akár fokozatosan az egész bolygóra kiterjedhetnek. Az egyes régiókban felettébb eltérő, de globális szinten összességében gyorsuló ütemű gazdasági növekedés emelkedő mértékben együtt járt kulcsfontosságú természeti erőforrások fel- és elhasználásával, környezetszennyező anyagok kibocsátásával.

E felismerésben komoly szerepe volt az első „Nemzetközi Geofizikai Év” (1957/58) során végzett környezeti megfigyeléseknek és a környezettudomány képviselői által közzétett jelzéseknek. 1962-ben jelent meg Rachel Carson könyve („Néma tavasz”), aki a nagy távolságokra eljutó DDT „akaratlan” mérgező mellékhatásai mellett általában is szólt a társadalmak által előidézett környezeti problémákról: „A leginkább aggasztó a mindannyiunk által a környezetet fenyegető hatások közül a levegő, a föld, a folyók és a tenger elszennyezése veszélyes és akár pusztulást okozó anyagokkal”. A fosszilis tüzelőanyagok gyorsuló ütemű használata miatt a szén-dioxid légköri koncentrációjának emelkedéséből fakadó éghajlatváltozási kockázatokra utalt Bert Bolin és Erik Eriksson (1958), valamint Charles Keeling (1960). Svante Odén pedig e tüzelőanyagokból eredő kén-dioxid kibocsátást kárhóztatta az erősödő környezetsavasodásért 1968-as írásában: „A savas esők okozzák végső soron a folyóvizek növekvő savasságát (...), hatással lehetnek a talajokra, a terméshozamok és az erdőterületek csökkenéséhez is vezethetnek”. Ugyanabban az évben Garrett Hardin a könyvében („A közlegelő tragédiája”) a nyílt tengeri területeken a kötetlenül és felelőtlenül folytatott (túl)halászatról, és általában a környezet mind súlyosabb elszennyezéséről írt. Michel Batisse 1969-ben már a teljes bioszférát veszélyeztető hatásokra hívta fel a figyelmet: „Az emberiség viszonylag rövid történelmének időszeke alatt olyan mértékben ellenőrzése alá vonta a természetet, hogy ezáltal valójában azt elpusztítja. Ez pedig halálos veszélyt jelent a bioszférára”. (Az 1968-ban létrejött Római Klub mindegyik problémára kitérő, „A növekedés határai” c. elemzése pár évvel később jelent meg.)

Az egyre kiterjedtebb környezetkárosító tevékenységekre tekintettel 1968-ban az ENSZ-tagállamok arról határoztak, hogy egy világkonferencián kell megvitatni e kérdéskört és határozni a teendőkről. Az 1972. június 5-16. között Stockholmban megtartott találkozón elfogadták a környezetvédelem alapelveit rögzítő nyilatkozatot és a nemzetközi együttműködés keretében végrehajtandó cselekvési tervet. Határoztak a feladatok koordinálását elősegítő intézmény – az ENSZ Környezetvédelmi Program – létrehozásáról, valamint arról, hogy az ENSZ nyilvánítsa június 5-ét a Környezet Világnapjának (ebből lett magyar fordításban a Környezetvédelem Világnapja), amikor is ennek az ügynek a jelentőségéről szóló események megtartása

Az 1972. évi ENSZ-konferenciáról szóló kiadvány címlapja (UNESCO Courier: Mary Robertson illusztrációja)

A Környezet(védelmi) Világnap jelképe. Emellett minden évben készül egy kiemelt témakörre utaló jelkép is. E témakörnek 2024-ben a földhasználattal kapcsolatos problémákat, teendőket választották.

mellett, évről-évre a kormányok megerősítik elszántságukat a környezet védelmére, a környezet-tudatosság elmélyítésére. Néhány kelet-európai ország – köztük Magyarország – nem sokkal a konferencia megtartása előtt lemondta a részvételét ezen az eseményen, habár képviselőik aktívan segítették az előkészületeket. Láng István akadémikus is tagja lett volna a magyar delegációnak; neki is köszönhető, hogy hazánkban elismerést nyert a globális szintű környezetügyi, környezetpolitikai együttműködésben való részvétel fontossága. Erről szólt 1980-ban megjelent „A környezetvédelem nemzetközi körképe” c. könyve, amelyben közreadta az ENSZ-konferencia eredményeinek lényegét, külön kitérve az említett világnapra vonatkozó javaslatra.

De hiszen már létezett egy ilyen jellegű kezdeményezés: a „Föld napja” mozgalom 1970-ben indult újtára az USA-ban, és fokozatosan az is világszintűvé vált. Indokolt volt és maradt e kettősség? Az 1970. április 22-én megtartott első megmozdulás – majd azt követően a világ

számos országában, köztük 1990-től hazánkban is – kifejezetten nem állami, nem kormányzati szervezésű, hanem – civilek, környezetvédők, azok helyi és országos szervezetei által megtartott esemény volt, amelynek során felléptek, állást foglaltak a környezetpusztító tevékenységek ellen, a természeti értékek megőrzése mellett. Említésre méltó és nyilván nem véletlen, hogy az 1972. évi ENSZ-konferencián az USA-delegáció tagja volt Gaylord Nelson demokrata szenátor, aki 1970-ben azt képviselte és segítette elő, hogy civil szervezésű demonstrációkon fejezhessék ki az emberek a tiltakozásukat a környezet- és egészségkárosító ipari tevékenységek ellen és követelhessek e téren a határozottabb kormányzati intézkedéseket. Ehhez képest az 1972-ben megrendezett ENSZ-konferencián elhatározottak és az azóta megtartott Környezet(védelm)i Világnapok is első-sorban a kormányok környezeti ügyekért való felelősségét, az azok iránti elkötelezettségét hivatottak megerősíteni.

A bolygót elborító szennyezőanyagok takarítása (sic! de miért az ürbe?): az 1972-es ENSZ-konferencia kiadványában a GOPO művész-névű Ion Popescu karikaturista rajza.

(Az 1970. évi „Föld napjára” Walt Kelly által készített poszteren az általa kreált POGO nevű gyerekgúny szerepelt.)

A társadalmak által okozott környezetterhelés az elmúlt fél évszázadban nagymértékben és sokféle módon megnőtt. Ez történt szinte mindenütt a nagyvilágban és itthon is. E folyamatot csak részben próbálták meg ellensúlyozni, korlátozni azzal, hogy újabb és újabb, a környezet védelmével is foglalkozó, többé vagy kevésbé egyértelmű és konkrét célokat tartalmazó nemzetközi és nemzeti programok, jogi eszközök készültek. A legtöbb esetben azonban elmaradt azok teljes körű végrehajtása, az azt elősegítő nemzetközi szervezeti, illetve a rendelkezések, előírások betartásáért felelős nemzeti szintű intézményi és hatósági rendszer pedig erőteljesebben bizonyult a rendre fontosabbnak tekintett más társadalmi-gazdasági, fejlesztési szakpolitikai tervek megvalósításával szemben. Az így le- és/vagy elpusztult természeti értékek helyreállítása már lehetetlen vagy a szakpolitikai prioritások gyökeres módosítását tenné szükségessé. Emiatt az 1972-ben, majd 1992-ben és 2015-ben elfogadott, kibővített környezetvédelmi alapelvek, megújított célkitűzések, cselekvési irányok megszívlelése – az ezekre való emlékeztetés nem csak az említett világnapon – nagyon is időszerű. A természeti környezetünk „fenntarthatósága” nélkül ugyanis nem lehetséges – az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által 2021-ben elfogadott nagyjelentőségű határozattal összhangban – a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való emberi jog, és ezáltal a méltányos emberi életfeltételek, életminőség biztosítása a jelen és a jövő nemzedékek minden tagja számára.

* * *

E tág témakörrel szóló legutóbbi írásaim:

- * ***A Föld (minden)napja.*** Greenfo, 2024. április 22. <https://greenfo.hu/hir/a-fold-mindennapja/>
- * ***Planétáris környezetünk veszélyeztetése és megmentése:*** mérgező nehézfém örökségünk, veszélyes szennyező anyagaink, kikezdett ózonpajzsunk és túlhevülő közös üvegházunk. Akadémiai Kiadó, 2023 <http://real.mtak.hu/161139/>
- * ***Mivé lesz így planétáris otthonunk?*** Szép Szó 2023. dec. 16. https://www.researchgate.net/publication/377230368_Planetaris_otthonunk
- * ***A kő(szén)korszak vége az energiatermelésben?*** Világtalálkozó az éghajlatváltozásról Glasgow-ban. Magyar Energetika, 2022, 29:1, 26-30. o. <http://real.mtak.hu/139744/>
- * ***Közös környezetünk és a globalizáció:*** árnyak és remények. Akadémiai Kiadó, 2022 <http://real.mtak.hu/133300/>
- * ***Energiát mindenkinek, de fenntarthatóan!*** A globális energiapolitikai együttműködés kibontakozása. Magyar Energetika, 2019, 26:2, 16-21. o. <http://real.mtak.hu/93062/>
- * ***Környezettudomány és szkepticizmus:*** környezeti kibocsátások káros hatásainak felismerése és elismerése. Magyar Tudomány, 179:9, 1289-1303. o. <http://real.mtak.hu/84077/>